

NOȚIUNEA CAUZALITĂȚII, A LEGĂTURII CAUZALE, A CAUZEI ȘI EFECTULUI

Igor CIOBANU, Narciza NEDELICU

Universitatea de Stat din Moldova

Autorii aduc claritate în ce privește utilizarea termenilor de cauzalitate, legătură cauzală, cauză și efectul legăturii cauzale în domeniul determinismului cauzalității. În procesul de cercetare a semnelor laturii obiective a componentei de infracțiune, dreptul penal operează, în mod exclusiv, cu noțiunea de legătură cauzală. În literatura de specialitate uneori este utilizată și noțiunea de cauzalitate, însă fără delimitarea evidentă și clară a acesteia de legătura cauzală, iar de frecvente ori – în calitate de sinonim contextual al celei din urmă.

În cadrul articolului se ajunge la concluzia că pentru activitatea practică utilizarea doar a noțiunii „legătură cauzală” este pe deplin argumentată și suficientă. Însă, pentru știința empirică și teoretică a dreptului penal limitarea întregii cauzalități doar la legătura cauzală este inadmisibilă: în cazul analizei acestor noțiuni devine clar că după conținut ele nu coincid și, respectiv, este diferită și importanța acestora. În continuare, este determinat faptul că coraportul noțiunilor „cauzalitate” și „legătură cauzală” se reflectă în formă de subordonare, unde în ordine ierarhică superioară este plasată categoria cauzalității. În același timp, noțiunea „legătură cauzală” atrage atenția asupra coraportului intern, asupra legăturii dintre două elemente – dintre cauză și efect – și presupune existența modelului constituit din trei componente: cauza – legătura cauzală – efectul (consecința).

Cuvinte-cheie: *latura obiectivă a infracțiunii, cauzalitate, legătură cauzală, cauza legăturii cauzale, efectul legăturii cauzale, subordonare.*

THE CONCEPT OF CAUSALITY, CAUSAL LINK, CAUSE AND EFFECT

This article produces clarity in the use of terms causality, causal link, the cause and effect of the causal link in the field of determinism of causality. Within the research of the objective side signs of the component of the offence, the penal law operates exclusively with the concept of causal link. In the relevant scientific literature it is also used the notion of causality, but without any obvious and clear delineation from the concept of causal link and frequently as it contextual synonym.

Within the article it is concluded that for exclusive practical activity the use of the causal link concept is sufficient and fully justified. However, with regard to the empirical and theoretical study of penal law restricting the entire causality to solely the casual link is inadmissible: by analyzing these concepts it becomes clear that they do not coincide in content and as a result their importance is different as well. Next, it is determined that the correlation of the concepts of causality and causal link is reflected through subordination, which places causality in a hierarchical superior category. At the same time, the concept of causal link draws our attention to one of its internal processes, on the relationship between two elements – the cause and effect – which underlines the existence of the model consisting of three components: the cause – the causal link – the effect (the consequence).

Keywords: *the objective side of the offence, causality, causal link, the cause of the causal link, the effect of the causal link, subordination.*

În procesul de cercetare a semnelor laturii obiective a componentei de infracțiune dreptul penal operează, în mod exclusiv, cu noțiunea „legătură cauzală”. În literatura de specialitate uneori este utilizată și noțiunea „cauzalitate”, însă fără delimitarea evidentă și clară a acesteia de legătura cauzală, iar de frecvente ori – în calitate de sinonim contextual al celei din urmă.

Nu putem spune că o atare utilizare este întotdeauna greșită: în contextul respectiv cauzalitatea poate fi într-adevăr concepută ca „o anumită corelație internă între fapte, fenomene, o așa legătură între acestea, în cadrul căreia unul urmează altuia”. Pentru practică utilizarea doar a noțiunii „legătură cauzală” este pe deplin argumentată și suficientă. Însă, pentru știința empirică și teoretică a dreptului penal limitarea întregii cauzalități doar la legătura cauzală este inadmisibilă: în cazul analizei acestor noțiuni devine clar că după conținut ele nu coincid și, respectiv, este diferită și importanța acestora.

Coraportul noțiunilor „cauzalitate” și „legătură cauzală” se reflectă în formă de subordonare, unde în ordine ierarhică superioară este plasată categoria cauzalității. În același timp, noțiunea „legătură cauzală” atrage atenția asupra coraportului intern, asupra legăturii dintre două elemente – dintre cauză și efect – și presupune

existența modelului constituit din trei componente: „cauza – legătura cauzală – efectul (consecința)”. Termenul „cauzalitate” nu presupune și nu cuprinde acest accent strict; mai mult ca atât, cauzalitatea nu este un model și nu reprezintă o temelie categorială a ulterioarelor cercetări științifice.

Cauzalitatea. Până a purcede la expunerile ulterioare, este necesară o observație preliminară. Ea constă în faptul că cercetarea respectivă ține de expunerea determinismului în realitatea obiectivă. Însă, deoarece cauzalitatea constituie o anumită categorie, ea este aplicabilă și în cazul investigării realității subiective. În același timp, reprezentările despre caracterul și rolul determinismului în cadrul realității obiective și subiective nu coincid; îndeosebi, aceste deosebiri sunt evidente în domeniul dreptului penal.

Reprezentările despre cauzalitate în cadrul realității subiective sunt departe de a avea o soluționare unanim acceptată. Acest moment este dependent de chestiunea libertății de voință. Soluționarea diferențiată a acestei chestiuni influențează nemijlocit asupra determinării temeiurilor răspunderii penale. În cadrul examinării continue a coraportului dintre cauzalitate (legătură cauzală) și latura subiectivă a componentei de infracțiune, întrebarea referitoare la cauzalitate în cadrul realității subiective nu va fi atinsă, însă urmează să menționăm că dreptul penal se conduce în mod consecutiv de principiul determinismului doar cu referire la realitatea obiectivă. Cu referire la realitatea subiectivă, este enormă și simțitoare influența conceptelor indeterminate, deoarece se consideră că persoana este singură responsabilă pentru faptele sale. Această prevedere coincide în totalitate cu principiul răspunderii individuale în dreptul penal.

Astfel, cauzalitatea constituie una dintre categoriile de bază ale „tabloului lumii înconjurătoare”, care presupune că toate fenomenele realității obiective se află în corelație și că această corelație se reflectă în felul următor:

- 1) nu există fapte, fenomene și evenimente fără cauză;
- 2) nu există fapte, fenomene și evenimente fără consecințe.

Aceste două teze invocate (în cumulul lor), pe de o parte, reprezintă conținutul noțiunii de cauzalitate; pe de altă parte, ele îndeplinesc o altă funcție, și anume: sunt temeiuri pentru declararea cauzalității ca fiind categoria de bază a celor ce ne înconjoară. Până a trece la investigațiile de mai departe cu tezele sus-menționate ca temeiuri ale obținerii de noi cunoștințe, este necesar să ne oprim asupra chestiunii privind fundamentarea determinismului (adică, a temeiului probatoriu, conform căruia „cauzalitatea ar fi categoria cea mai importantă”).

Recunoașterea cauzalității ca fiind una dintre categoriile de bază ale lumii care ne înconjoară constituie un adevăr convențional: cu alte cuvinte, i se recunoaște acest statut de către comunitatea științifică, el fiind inclus în paradigma științifică existentă. Inițialmente, cauzalitatea este fundamentată pe cale inductivă. Cauza poate fi determinată numai în baza unui raționament. În logică sunt elaborate anumite metode de realizare a raționamentelor, ele obținând denumirea de *principii* sau *inducții*. Inițial, stabilirea inductivă a cauzelor anumitor fapte, fenomene, evenimente și perfectarea teoretică ulterioară a rezultatelor obținute, cristalizarea anumitor legi în științele naturii și în cele umanitare ne permit să formulăm o concluzie metodologică despre aceea că entitatea cauzalității constituie una dintre categoriile de bază ale lumii înconjurătoare.

În continuare, cauzalitatea urmează a fi recunoscută anume în calitate de *categorie* și asupra acestui moment urmează să ne concentrăm atenția. „Categoriile sunt noțiuni ce reprezintă mijloace materializate. Categoriile au un rol metodologic important în gândirea și activitatea persoanei, deoarece fixează ordinea examinării anumitor noțiuni, determină modalitatea de percepere a diverselor obiecte” [4, p.312]. Anume în acest sens cauzalitatea trebuie examinată în calitate de categorie: adică, cauzalitatea constituie o modalitate de examinare a realității obiective într-un așa fel, încât unele fapte, fenomene, evenimente pot fi recunoscute drept cauze, iar altele – drept efecte. Coraportul dintre acestea constituie o legătură specifică, denumită *legătură cauzală*.

Rolul caracterului categorial al cauzalității pentru știință nu poate fi diminuat. Recunoașterea cauzalității în calitate de categorie în sensul dat determină posibilitatea existenței științifice, deoarece cauzalitatea dispune de un caracter nomologic anume sub forma categoriei, extinzând această calitate și asupra legăturii cauzale ca asupra unei noțiuni ierarhic subordonate. Pentru legătura cauzală caracterul nomologic se reflectă în legitatea survenirii efectelor, consecințelor sub influența unei anumite cauze. Pentru categoria științifică și metodologică a cauzalității, caracterul nomologic se reflectă în baza următoarelor particularități:

- 1) permite formularea legilor științifice;
- 2) permite a prezice posibila evoluție a anumitor fapte, evenimente, fenomene (dacă percepem aceste fapte, evenimente, fenomene drept cauză) și permite a clarifica chestiunea referitoare la geneza lor sub aspectul efectelor și consecințelor survenite.

Conform opiniei expuse de G.H. Brigt, „a treia dogmă a pozitivismului este legată de perceperea deosebită a explicațiilor științifice. Explicarea științifică este, în sens larg, „cauzală”. Mai mult ca atât, ea constă în plasarea cauzelor individuale sub legile ipotetice generale ale științelor naturii, luând în considerare și „natura persoanei”. Explicațiile finaliste*, adică încercările de a trata faptele în termenii intențiilor, scopurilor, tendințelor, fie că sunt respinse ca nefundamentate științific, fie că se întreprinde tentativa de a arăta că ele pot fi transformate în cazuale, dacă ar fi lipsite de elementele „animistice” și „vitalistice” [3, p.43].

În viziunea lui F.List, „pentru noi legea „cauzalității” a fost și rămâne forma principală a cunoașterii. Careva schimbări în mediul înconjurător fără cauză, fără acțiune ar contrazice legilor care dirijează capacitatea noastră de a gândi, ar pune capăt oricărei percepere, oricărei științe și experiențe... În viziunea noastră, nu există consecințe în lipsa cauzelor, precum nu există nici cauze fără consecințe. Legea cauzalității există pentru perceperea faptelor, fenomenelor și evenimentelor de către intelectul nostru. Jurisprudența recunoaște și admite doar lumea faptelor materiale” [6, p.80-81].

Profesorul B.H. Кудрявцев de asemenea evidențiază categoria de cauzalitate care ne-a trezit interesul: „Categoria filosofică a cauzalității reflectă una dintre cele mai generale și fundamentale legi ale lumii obiective. Această lege se răspândește asupra tuturor proceselor ce au loc în natură și în societate...” [5, p.29].

Categoria cauzalității are o importanță deosebită și pentru dreptul penal. Această importanță se reflectă în aceea că în Partea Generală a Codului penal este modelată construcția teoretică a legăturii cauzale. În baza caracterului categorial al cauzalității și al tuturor particularităților acesteia, construcția vizată se caracterizează prin aceea că:

- 1) din punct de vedere teoretic, este adecvată în sens științific (adică, fundamentată și dovedită, adecvată pentru soluționarea sarcinilor teoretice);
- 2) din punct de vedere practic, este aplicabilă (adică, adecvată în vederea realizării sarcinilor practice, conținând reguli clare și realizabile întru soluționarea întrebărilor legate de stabilirea și dovedirea prezenței legăturii cauzale).

Mai mult ca atât, recunoașterea caracterului categorial al cauzalității are importanță pentru determinarea anumitor momente particulare în știința dreptului penal. În continuare va fi examinată chestiunea privind categoria cauzalității cu referire la componentele formale de infracțiune. În acest context, poate fi expusă succint viziunea lui Т.В. Церетели referitoare la fundamentarea prezenței categoriei cauzalității în infracțiunile neterminate. Dânsul susține următoarele: „Aici este sancționat comportamentul orientat spre săvârșirea infracțiunii... Însă, din aceasta nu reiese obligatoriu că temeiul sancționării infracțiunii neterminate urmează a fi căutat doar în latura psihică internă a făptuitorului... și că urmează a fi totalmente ignorată importanța laturii obiective a infracțiunii neterminate... Dimpotrivă, și în cazul infracțiunilor neterminate se conțin momente care ne vorbesc despre faptul că acțiunea respectivă nu doar că scoate în vileag voința criminală a persoanei, dar și că prezintă, în același timp, un anumit grad de pericolozitate socială obiectivă” [7, p.323]. În continuare, Т.В. Церетели menționează că „latura obiectivă a tentativei este exprimată în perceperea posibilității reale de survenire a daunelor” [9, p.324], adică a consecințelor prevăzute de componența de infracțiune. Conform concepției lui referitoare la cauzalitate, putem menționa că însăși posibilitatea survenirii daunei poate fi apreciată și dovedită anume datorită faptului că există și este general recunoscută categoria cauzalității – ca una dintre categoriile fundamentale recunoscute de către știință.

În așa fel, în dreptul penal este evidențiat și utilizat cumulul trăsăturilor care constituie esența categoriei cauzalității, argumentarea ideilor științifice fiind pe deplin posibilă anume prin intermediul utilizării acestui cumul de semne.

Legătura cauzală. Noțiunea de legătură cauzală nu este recunoscută în calitate de *categorie* în sensul celor sus-menționate. Legătura cauzală constituie o reflectare a categoriei cauzalității (de rând cu cauza și efectul) și reprezintă o categorie a coraportului dintre două fapte, evenimente, dintre care prima este cauza, iar a doua – efectul, și unde prima, în mod obligatoriu, o generează pe cea de-a doua.

În literatura de specialitate se menționează că legătura cauzală (raportul de cauzalitate) cuprinde, în mod necesar, două tipuri de relații:

- 1) relația de succesiune ce constă în faptul că întotdeauna cauza precede efectul, că întotdeauna există o succesiune în timp a efectului față de cauză (ceea ce nu înseamnă însă că efectul și cauza nu pot coexista);
- 2) relația genetică, ce semnifică faptul că acțiunea cauzei implică cu necesitate producerea efectului [2, p.132].

* Referitor la critica studiilor finaliste *a se vedea*: Т.В. Церетели. *Причинная связь в уголовном праве*. Москва: Государственное Издательство Юридической Литературы, 1963, p.31-37.

În cadrul examinării în literatura de specialitate a problemei privind legătura cauzală ca semn al componenței de infracțiune nu se acordă o atenție suficientă însăși definirii noțiunii de legătură cauzală, aceasta fiind tratată doar din punctul de vedere al materializării ei.

Totodată, noțiunea generală de legătură cauzală cuprinde, *de facto*, sensuri diferite, adică sunt evidențiate încă câteva cumuluri de particularități care se deosebesc unele de altele. Evidențierea acestor particularități ne-ar permite perceperea mai adecvată și utilizarea rezultativă a acestei instituții.

În baza delimitării sensurilor cuprinse în noțiunea de legătură cauzală, aceasta din urmă poate fi reprezentată în două forme schematice, diferite:

- 1) legătura cauzală în sens îngust (cauza – **legătura cauzală** – efectul);
- 2) legătura cauzală în sens larg (**cauza** – legătura cauzală – **efectul**).

În primul caz (cauza – **legătura cauzală** – efectul), accentul este plasat asupra legăturii, asupra coraportului dintre două fapte, fenomene, caz în care cercetarea va fi orientată anume spre acest coraport, unde un element este recunoscut *a priori* drept cauză, iar celălalt (de asemenea *a priori*) – drept efect. De aceea, în situația dată este vorba despre o legătură cauzală în sens îngust, și anume: despre legătura cauzală ca o legătură exclusivă între două fapte, fenomene. În prima formă a schemei prezentate *supra* cauza și efectul accentuează începutul și sfârșitul legăturii cauzale dintre două fapte, fenomene, adică, *de facto*, ele sunt necesare doar pentru a delimita frontierele *proprii legăturii*, coraportul dintre ele în cadrul legăturii cauzale în sens îngust.

Legătura cauzală în sens îngust este studiată (nemijlocit) de către determinism, care constituie un compartiment al filosofiei, iar de către alte științe este „împrumutată” într-o formă invariabilă, obținând o importanță instrumentară pentru ele. Caracteristicile proprii cauzei și efectului nu trezesc un interes deosebit pentru determinism, deoarece, neconstituind un obiect al filosofiei, îndeplinesc, în cea mai mare parte, doar un rol ilustrativ.

Legătura cauzală în sens larg (**cauza** – legătura cauzală – **efectul**) constituie deja nu un obiect de studiu al determinismului ca compartiment al filosofiei, ci se include în obiectul de studiu al mai multor discipline de specialitate. Aici, în calitate de elemente de bază studiate sunt faptele, fenomenele, materializate ca finalitate în forma cauzei și a efectului. Este evident că coraportul dintre acestea poartă denumirea de legătură cauzală, însă în cazul dat o importanță deosebită reprezintă calitățile cauzei și ale efectului ca elemente necesare și, într-o anumită măsură independente, ale legăturii cauzale. În așa fel, când este vorba despre legătura cauzală, este prezumată schema vizată în totalitate. Adică, se iau în considerare cauza și efectul, iar atenția principală, în situația dată, este orientată spre caracteristicile cauzei care generează efectul și spre caracteristicile efectului care au provenit din calitățile cauzei. Anume din acest considerent această reprezentare a legăturii cauzale urmează a fi evidențiată ca legătură cauzală în sens larg.

Evidențierea strictă a legăturii cauzale în sens larg și în sens îngust are o importanță esențială. Noțiunea de legătură cauzală în sens îngust este elaborată și studiată de către filosofie; sunt recunoscute așa trăsături ale legăturii cauzale, precum: caracterul genetic, inevitabilitatea etc.

Alte științe, intenționat împrumutând categoria cauzalității și noțiunea de legătură cauzală în sens îngust din filosofie, se ocupă de investigații și elaborări proprii asupra noțiunii de legătură cauzală în sens larg. Deoarece filosofia nu operează la propriu cu așa obiecte, care sunt incluse în diferite domenii ale științei, precum medicina, dreptul penal, fizica etc., în diferite ramuri ale științei au fost elaborate reprezentări și concepte proprii asupra legăturii cauzale în sens larg. Cauzele și efectele incluse în structura legăturii cauzale în sens larg au o importanță esențială pentru descrierea schemei care este reflectată în felul următor: **cauza** – legătura cauzală – **efectul**, unde pe locul cauzei generale și a efectului general sunt plasate faptele, fenomenele care intră în propriul obiect de studiu al disciplinei, științei respective.

Divizarea de mai departe a legăturii cauzale pe categorii se va face doar cu referire la legătura cauzală în sens larg.

Pentru dreptul penal importanță esențială prezintă:

- 1) legătura cauzală în calitate de semn al laturii obiective a componenței de infracțiune;
- 2) legătura cauzală cercetată, descrisă de către științele naturale, în special de către medicină, fizică, chimie.

De menționat că deosebirea dintre aceste reflectări ale legăturii cauzale urmează a fi efectuată, în special, din considerentul că analiza teoretică a dispoziției articolului din legea penală și aplicarea acesteia poate fi subiectul cercetărilor care, deși abordează aspectul cauzării, rezultatele lor reprezintă o soluție finală pentru constituirea laturii obiective a componenței respective de infracțiune. O așa calitate o dețin, în special, rapoartele de expertiză judiciară. De exemplu, raportul de expertiză privind cauza morții, cauza unui accident de

circulație etc. nu constituie o descriere exhaustivă și finală a laturii obiective, ci reprezintă prin sine doar un oarecare element luat în considerare de către ofițerul de urmărire penală, procuror la luarea deciziei privitor la calificarea faptei, adică privitor la recunoașterea prezenței în fapta învinuitului a anumitor momente ale laturii obiective prevăzute de legea penală. Drept dovadă a celor menționate poate servi următorul caz: *cet. M. s-a adresat cu o plângere către organul de urmărire penală, menționând că, în rezultatul unui conflict cu un vecin de-al său, cet. S., i-au fost cauzate leziuni corporale sub formă de fractură a piciorului și comoție cerebrală. Drept rezultat, a fost pornită urmărirea penală asupra faptului că la data de 17.01.2012 între cet. S. și cet. M s-a iscat o ceartă cu aplicarea intenționată a diverselor lovituri, în urma cărora cet. M., conform raportului EML nr.48D din 07.02.2012, i-au fost cauzate leziuni corporale medii sub formă de fractură închisă a gambei drepte în regiunea epicondilului lateral al tibiei fără deplasare. Fiind recunoscut ca parte vătămată în această cauză penală, cet. M. a declarat că la data de 17.01.2012, în timpul discuției cu cet. S., a fost lovit de ultimul în tâmplă pe dreapta, de la care a căzut, pe partea stângă a corpului, pe scări. După ce a căzut S. i-a aplicat o lovitură puternică cu piciorul, de sus în jos, în regiunea genunchiului drept. Ridicându-se, a simțit dureri acute în această regiune. Deplasându-se spre ieșire de pe acest teritoriu, M. a mai fost maltratat de către S., împreună cu încă câteva persoane, fiindu-i aplicate lovituri în regiunea capului, în burtă, în spate, peste ambele mâini și umeri. Fiind audiat în calitate de bănuit, S. a declarat că, la momentul conflictului cu M., acesta, aflându-se pe scară, a încercat să-l lovească cu piciorul, dar a alunecat și a căzut în genunchi. Clarificarea adecvată a circumstanțelor cauzei a fost posibilă abia după dispunerea și, respectiv, efectuarea unei expertize medico-legale repetate (raport de expertiză medico-legală nr.370 din 24.09.2012). Drept urmare, au fost stabilite următoarele: „Ținând cont de lipsa leziunilor de contact în regiunea genunchiului, dar și de mecanismul de producere a astfel de fracturi, putem afirma că fractura epicondilului tibiei drepte s-a produs prin mecanism indirect (răsucire a piciorului, hiperextensie, valgus) și se exclude formarea acesteia prin lovire directă cu un obiect contondent (inclusiv cu piciorul) sau cădere pe genunchi. De asemenea, toate celelalte leziuni corporale invocate (durerile în regiunea stomacului cauzate de ulcerul gastric) nu sunt în legătură cauzală cu trauma suportată la data de 17.01.2012 și nu se supun aprecierii medico-legale a gravității vătămării corporale”. Având la bază raportul de expertiză medico-legală repetată, precum și alte probe administrate în cauza dată, organul de urmărire penală a încetat urmărirea penală din lipsa în acțiunile cet. S. a elementelor constitutive ale componenței de infracțiune prevăzute de art.152 alin.(1) Cod penal al Republicii Moldova*.*

O independență mult mai evidentă a instituțiilor dreptului penal își găsește materializare în cazurile când raportul de expertiză se referă doar la consecințele fixate nemijlocit în legea penală, de exemplu când este vorba despre leziuni corporale. În așa situații este evident că legătura cauzală, în sens larg, materializată în baza datelor științei medicale asupra elementelor de bază (cauza, efectul), nu coincide totalmente cu legătura cauzală prezentă în fapta persoanei vinovate și în dispoziția articolului din legea penală. Coraportul acestora din urmă este realizat în procesul calificării. Informațiile stabilite prin expertiză, prin spectrul unei alte științe – nu însă a dreptului penal – sunt necesare, dar nu sunt destule pentru calificarea definitivă a celor comise.

În așa fel, în domeniul teoretic și aplicativ al dreptului penal nu poate să nu fie luat în considerare faptul că, fiindu-i proprie noțiunea de legătură cauzală, în sens larg, aceasta este aplicată și în alte științe, de obicei ale naturii. Totodată, este necesar a delimita domeniul „propriu” și „cel străin” de cercetare. Din acest considerent, pentru necesitățile dreptului penal, atenție cuvenită trebuie să fie acordată și unor alte aspecte ale legăturii cauzale, astfel legătura cauzală fiind abordată:

- 1) ca mecanism al cauzării empirice;
- 2) în calitate de construcție teoretică a dreptului penal.

În procesul interpretării, analizei normei de drept o atenție deosebită urmează a fi acordată legăturii cauzale ca unei construcții teoretice fixate în mod normativ de către legiuitor – pe calea descrierii laturii obiective a componenței de infracțiune în dispoziția articolului legii penale. În procesul aplicării normelor de drept trebuie să fie investigată legătura cauzală în calitate de mecanism al cauzării empirice și în calitate de construcție teoretică. Mai mult ca atât, este necesar să fie stabilit(ă) un coraport, o proporție dintre aceste noțiuni. În cazul necoincidenței lor, fapta comisă de către persoană nu poate fi recunoscută ca fiind o componență de infracțiune.

* SUP a IP Bălți, cauza penală nr. 2012040478.

Acestea sunt motivele introducerii noțiunilor de mecanism al cauzării empirice și de construcție teoretică a legăturii cauzale. În continuare vom întreprinde o investigație temeinică a acestora.

Mecanismul cauzării empirice. Mecanismul cauzării empirice constituie o legătură cauzală obiectivă care există între fapte (evenimente, fenomene) ale realității obiective, incluzând trei elemente:

1) cauza;

2) efectul*;

3) legătura cauzală dintre cauză și efect, care constituie o varietate deosebită a determinismului – determinismul cauzal – adică, legătură cauzală în sens îngust.

Mecanismul cauzării empirice nu constituie un obiect de studiu al domeniului de drept penal. El se include în obiectul de studiu al disciplinei ce ține de științele naturii și, spre deosebire de construcția teoretică a legăturii cauzale în dreptul penal, reprezintă un *mecanism concret al cauzării empirice*. Legătura cauzală în acest sens constituie obiectul de studiu al diferitelor științe ale naturii și este stabilită în baza datelor oferite dreptului penal de către medicină, fizică, chimie, biologie etc.

Chestiunea referitoare la mecanismul cauzării empirice apare, în primul rând, în procesul de aplicare a normelor de drept în cazul determinării legăturii cauzale dintre faptă și consecințele survenite. În același timp, mecanismul cauzării empirice este stabilit și în afara datelor de drept penal, fiind luate ca suport informațiile oferite de un spectru larg de științe ale naturii.

Soluționarea întrebării cu privire la prezența legăturii cauzale ca semn al elementului obiectiv al compoziției de infracțiune are loc în câteva etape. Inițial, este necesar a determina prezența mecanismului cauzării empirice, adică este necesar a stabili existența legăturii cauzale la concret. Abia după aceasta urmează a fi soluționată întrebarea: sunt oare prezente toate semnele construcției teoretice a legăturii cauzale prevăzute în dreptul penal în cadrul faptei infracționale concrete din realitatea obiectivă? Soluționarea pozitivă a acestei chestiuni încă nu poate predetermina prezența compoziției de infracțiune în cadrul celor comise. Construcția legăturii cauzale nu poate înlocui, substitui prin sine construcția compoziției de infracțiune, însă este foarte strâns legată de celelalte elemente ale compoziției de infracțiune. Determinarea existenței tuturor elementelor compoziției de infracțiune poate avea loc până la sau după soluționarea chestiunii referitoare la existența legăturii cauzale. Consecutivitatea, în situația dată, este determinată de sarcinile concrete urmărite de către organul de urmărire penală în fiecare caz aparte.

Construcția teoretică a legăturii cauzale. Construcția teoretică a legăturii cauzale este o construcție specială, valabilă pentru soluționarea adecvată a anumitor întrebări și necesară pentru atingerea anumitor obiective teoretico-practice. Construcția teoretică a legăturii cauzale este modelată în platitudinea dreptului penal în temeiul categoriei metodologice generale a cauzalității și include în sine trei elemente, și anume: cauza (comportamentul criminal), efectul (consecința socialmente periculoasă) și legătura dintre acestea, care constituie o categorie deosebită a determinismului – determinismul cauzal, adică legătura cauzală (în sens îngust).

Legătura cauzală ca o entitate a laturii obiective a compoziției de infracțiune urmează a fi recunoscută ca fiind o construcție teoretică deosebită a dreptului penal. Cu toate că particularitățile și calitățile legăturii cauzale în sens îngust (ca ale unui gen specific de corelație dintre cauză și efect) în dreptul penal sunt utilizate, bineînțeles, cu luarea în considerare a datelor filosofice și general metodologice inițiale, putem menționa că această construcție a legăturii cauzale în dreptul penal este una specială, deoarece ea există în doctrina dreptului penal într-o expresie specială: efectul este consecința infracțiunii, fixată în legea penală; cauza este fapta socialmente periculoasă și ilegală.

În așa fel, schema metodologică generală a legăturii cauzale în sens larg (**cauza** – legătura cauzală – **efectul**) în dreptul penal este totalmente substituită printr-o schemă proprie: **fapta socialmente periculoasă și ilegală** – legătura cauzală – **consecința socialmente periculoasă**. Aici fapta, într-adevăr, constituie cauza, iar consecința socialmente periculoasă – efectul; totodată, și fapta, și consecința au o exprimare normativă. Anume datorită faptului că și cauza, și efectul în sensul dreptului penal sunt exprimate normativ, urmează să vorbim despre construcția teoretică a legăturii cauzale în dreptul penal. Mai mult ca atât, exprimarea normativă a cauzelor și a efectelor ne permite să constatăm că este important a realiza o investigație științifică a legăturii cauzale cu referire la fiecare compoziție de infracțiune în parte. Teoria generală a legăturii cauzale în dreptul penal are o tot așa importanță ca și teoria generală a compoziției de infracțiune. Însă, studierea

* Atât cauza, cât și efectul sunt descrise prin termeni specifici diferitelor științe ale naturii.

componenței generale de infracțiune nu exclude studierea componentelor concrete și nu le poate înlocui pe acestea. Așa, de exemplu, dispoziția art.291 din Codul penal al Republicii Moldova este formulată în felul următor: „Păstrarea neglijentă a armelor de foc, a munițiilor...”, ceea ce poate crea condiții pentru utilizarea armelor și munițiilor de către alte persoane și, respectiv, pentru survenirea anumitor consecințe. În situația dată, pot să se materializeze, în unele situații, anumite consecințe socialmente periculoase. Cauza acestora poate fi păstrarea neglijentă a armelor de foc, care a creat condiții pentru utilizarea lor de către alte persoane. Însă, cu referire la survenirea anumitor consecințe figurant activ este nu doar subiectul componenței de infracțiune prevăzute la art.291 din Codul penal al Republicii Moldova, dar și o altă persoană. În așa fel, construcția teoretică a legăturii cauzale (păstrarea neglijentă – legătura cauzală – consecința) este completată esențial prin apariția unei alte persoane, care și provoacă consecința. Cu alte cuvinte, construcția teoretică a legăturii cauzale indică asupra unui subiect, iar mecanismul cauzării empirice „este generat” de către o altă persoană, prevăzută în dispoziția legii penale.

În construcția componenței de infracțiune prevăzute de art.345 din Codul penal al Republicii Moldova este expus un model foarte interesant de realizare a construcției teoretice a legăturii cauzale. Fapta o constituie încălcarea regulilor stabilite de păstrare a documentelor ce conțin secrete de stat, precum și a obiectelor, datele despre care constituie secret de stat; în calitate de consecință socialmente periculoasă dispoziția articolului respectiv prevede pierderea documentelor ce conțin secrete de stat, precum și a obiectelor, datele despre care constituie secret de stat și survenirea urmărilor grave. Drept cauză în componența construcției teoretice a legăturii cauzale figurează *încălcarea regulilor stabilite*, iar consecința ține de *pierderea documentelor ce conțin secrete de stat, precum și a obiectelor, datele despre care constituie secret de stat și survenirea urmărilor grave*. În același timp, însăși survenirea urmărilor grave trebuie să fie *cauzal determinată* de pierderea documentelor și a obiectelor vizate. Astfel, în construcția teoretică a legăturii cauzale, în efect (consecință) sunt incluse două elemente, care, la rândul lor, se află în legătură cauzală între ele (*pierderea documentelor ce conțin secrete de stat, precum și a obiectelor, datele despre care constituie secret de stat și survenirea urmărilor grave*); altfel spus, efectul ca element al legăturii cauzale în sens larg conține o schemă adecvată, deplină a legăturii cauzale cu efectul și cauza sa.

Se pare că aceste cazuri, neordinare din punctul de vedere al determinismului cauzal, merită investigații speciale. De aceea, în cazul descrierii teoretice a unei anumite componente de infracțiune este necesar să se acorde o atenție deosebită și legăturii cauzale, nu însă doar faptei, consecințelor și semnelor facultative ale laturii obiective, dacă acestea sunt indicate în dispoziția articolului din legea penală.

Astfel, construcția teoretică a legăturii cauzale reprezintă prin sine un model, care este constituit din trei elemente: cauza, efectul și legătura cauzală dintre acestea. Exact din astfel de elemente constructive este constituit și mecanismul cauzării empirice. Însă, elementele legăturilor cauzale ale acestora nu coincid totalmente între ele. Deosebirea esențială se ascunde în ceea ce se numește *cauza*. Cauză în dreptul penal este recunoscută fapta în formă de acțiune sau inacțiune, fixată normativ în Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova. Efectul survenit trebuie să coincidă cu dauna, consecința normativă a infracțiunii – semnul final, de încheiere, al laturii obiective a componenței de infracțiune. Cauza, însă, în componența mecanismului cauzării empirice este stabilită în limitele științelor naturii și nu poartă un caracter normativ.

Acțiunea socialmente periculoasă și ilegală se dovedește a fi cauza evoluției mecanismului cauzării empirice, adică acțiunea subiectului se dovedește a fi cauza care, la rândul ei, generează o altă cauză care și determină survenirea consecinței periculoase. Altfel aceasta se prezintă în cazul inacțiunii, unde inițial este prezent mecanismul cauzării empirice, iar ulterior în complexul cauzal se adăugă inacțiunea, apărând astfel construcția teoretică a legăturii cauzale.

Cauza. Cauza este determinată ca fiind un fenomen, eveniment, fapt care determină în deplinătate apariția sau modificarea unui alt eveniment, fenomen sau fapt (efectul). Cauza este categoria filosofică ce desemnează fenomenul (sistemul) care precede și provoacă (produce, determină, generează) în mod necesar apariția, schimbarea, dezvoltarea, dispariția unui alt fenomen (sistem) [2, p.129-130]. Particularitatea esențială, de bază a cauzei ține de faptul că ea dispune de un caracter genetic cu referire la consecință, efect. Cauza urmează a fi delimitată de evenimentele, fenomenele, faptele care au fost premergătoare unor alte evenimente, fenomene și fapte, criteriile de delimitare în situația dată fiind semnele categoriei cauzalității anterior evidențiate. Ca și legătura cauzală, cauza este o noțiune subordonată în coraport cu categoria specifică cauzalității.

Cauza, în calitate de fenomen, fapt, eveniment de scurtă durată, care generează procesul consecinței, poate fi constituită dintr-o singură entitate (fapt, eveniment, fenomen), însă de cele mai dese ori „cauza” este constituită dintr-un întreg *complex causal* – un cumul de fapte, evenimente, fenomene, care dau început evoluției procesului de survenire a efectului, rezultatului.

În literatura de specialitate română se pune accentul pe clasificarea cauzelor în concomitente și succesive, unele din ele chiar fiind susceptibile de a slăbi sau împiedica producerea efectului altora. De exemplu, X îndreaptă arma spre Y pentru a-l ucide, însă este lovit peste mână de către Z, iar Y nu este nimerit de glonț [1, p.105].

În continuare ținem să menționăm că unul dintre motivele introducerii noțiunii „complex causal” ține de faptul că întregul cumul al faptelor, evenimentelor și fenomenelor aflate în corelație nu trebuie să fie, în primul rând, studiat, așa cum se recomandă în literatura de specialitate, din punctul de vedere al „evidențierii cauzelor și condițiilor survenirii rezultatului”: în cazul unei astfel de tratări, ardoarea excesivă referitoare la divizarea faptelor, evenimentelor și fenomenelor în cauze și condiții poate să ne îndepărteze de la determinarea mecanismului cauzării empirice și de la perceperea corectă a construcției teoretice a legăturii cauzale. În primul rând, este necesar a concentra faptele, evenimentele și fenomenele conform semnului genetic al legăturii cauzale într-un complex causal; stabilirea coraportului dintre fapte, evenimente, fenomene care se află în interiorul complexului causal nu este, de regulă, o sarcină primordială, dar totuși necesară. Coraportul dintre faptele, evenimentele, fenomenele ce constituie complexul causal poate fi, de asemenea, causal, atât deterministic, cât și nedeterministic; mai mult ca atât, aceste fapte, evenimente, fenomene pot și să nu se afle în careva coraport, să se coreleze, dar pur și simplu să coincidă după timpul și locul existenței.

Complicații și erori în aprecierea legăturii cauzale apar frecvent în legătură cu dificultățile specifice determinării componentelor complexului causal – adică, cu depistarea cauzelor, condițiilor, temeiurilor evoluției legăturii cauzale și survenirii rezultatului; mai mult ca atât, la aprecierea adecvată a faptului, fenomenului, evenimentului premergător ca element al complexului causal, nefiind element al acestuia. Așa, de exemplu, G. și B. au fost recunoscuți vinovați în lipsirea de viață din imprudență. În viziunea organului de urmărire penală, acțiunile ilegale s-au exprimat în faptul că aceștia noaptea, îmbrăcați în haine albe, au speriat paznicul unor imobile care, speriat fiind, s-a împiedicat, a căzut și a decedat. După o anumită perioadă de timp, expertiza medico-legală a cadavrului a depistat că moartea a survenit din cauza tuberculozei. Ulterior, cauza penală în privința cet. G. și B. a fost încetată. Astfel, organele de urmărire penală din start au comis unele gafe esențiale în ceea ce ține de depistarea legăturii cauzale și, în special, de stabilirea componentelor complexului causal.

De asemenea, este necesar a delimita cauza în sens propriu de condiția sau temeiul survenirii rezultatului. Cauza, în mod *genetic*, generează în mod firesc efectul, îl determină; temeiul constituie o circumstanță externă, un catalizator orientat spre începerea evoluției unei anumite legături cauzale și, respectiv, spre survenirea consecinței. Condiția, spre deosebire de cauză, nu este susceptibilă a da de sine stătător un imbold evoluției mecanismului causal și, în așa fel, nu coincide cu ceea ce numim cauză. Condiția, ca și temeiul, de rând cu ceea ce poartă denumirea de cauză, fac parte din elementele complexului causal. După cum afirmă savantul М.Д. Шаргородский, „nu există nicio deosebire între cauze și condiții, însă nu toate cauzele sunt echivalente” [8, p.114], prin ce reușește să evidențieze că cauzele și condițiile au un caracter destul de apropiat după importanța lor deterministică; însă, condițiile nu dispun de așa calități genetice eficiente pentru a putea determina apariția sau modificarea unui nou fapt, eveniment, fenomen – a efectului.

Cauza, în calitatea sa de componentă a mecanismului cauzării empirice, este un fapt, eveniment, fenomen, care generează un alt fapt, eveniment, fenomen ce poartă denumirea de *efect*. Cauza se conține în faptă, însă nu este echivalentă, atribuită și orientată automat faptei din punctul de vedere al dreptului penal. Așa, de exemplu, în caz de omor moartea survine în rezultatul atingerii aduse de cuțit organelor de importanță vitală, fiind afectată integritatea lor. Aceasta este cauza în sensul mecanismului cauzării empirice. Însă, drept faptă (cauză din punctul de vedere al construcției teoretice a legăturii cauzale) în cazul dat poate fi recunoscută totalitatea acțiunilor persoanei vinovate, adică cumulul mișcărilor corpului care au determinat afectarea organelor de importanță vitală prin atingerea ce le-a fost adusă cu cuțitul. Fapta și cauza în sens de părți componente ale mecanismului cauzării empirice constituie în cumul un complex causal, în care se conțin multiple elemente cauzale: cauzele nemijlocite (cauza) și condițiile (condiția). Mai mult ca atât, există și temei (temeiuri) care de asemenea urmează a fi scos (scoase) în vileag. În situația dată întregul complex causal poate fi împărțit în două componente:

- 1) cumulul mișcărilor corpului constituie componenta, elementul juridic;
- 2) afectarea integrității organelor de importanță vitală constituie elementul medical.

Cel de-al doilea element poate să aparțină și altor domenii ale științei – biologiei, chimiei, fizicii etc., în dependență de obiectul de studiu al domeniului științific în care este inclusă cauza căutată.

Efectul. Efectul este categoria filosofică ce desemnează fenomenul (sistemul) care succede cauzei și care este generat (produs, determinat) de aceasta [2, p.130]. Efectul este rezultatul acțiunii cauzei. Dacă e să expunem acest aspect mai desfășurat, apoi efectul este un fapt, eveniment, fenomen a cărui apariție sau modificare este determinată de acțiunea genetică (determinativă) a cauzei din cadrul complexului causal. Trăsătura de bază a efectului ține de legitatea obiectivă a apariției acestuia din cauză. Deși principala modalitate de determinare a cauzei în coraport cu efectul sau a efectului în coraport cu cauza îl constituie metoda inductivă, totuși unul și același complex causal trebuie să aibă ca rezultat, în anumite condiții, survenirea unuia și aceluiași efect. În aceasta și constă legitatea efectului, care reflectă caracterul nomologic al categoriei cauzalității, anterior expuse.

Efectul este ceva mai mult decât cauza. Aceasta se explică prin faptul că efectul nu este numai produsul cauzei, ci în conținutul său se adaugă contribuția numeroaselor condiții care au acționat concomitent și care au transmis efectului, în parte sau în totalitate, însușirile lor [2, p.136].

Efectul, în calitatea sa de componentă a legăturii cauzale, urmează a fi examinat, cercetat ca fiind o totalitate de circumstanțe survenite *de facto* în rezultatul acțiunii cauzei. În acest context apare ca firească următoarea întrebare: coincide sau nu efectul, în acest sens, cu ceea ce constituie consecințele infracționale din punct de vedere juridic?

În opinia noastră, coraportul dintre acestea este de o așa natură și categorie ca și coraportul dintre consecințele concrete ale infracțiunii și acele consecințe care sunt fixate în dispozițiile articolelor Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova. Un așa coraport este supus verificărilor în procesul calificării. Efectul în componența, în structura mecanismului cauzării empirice și efectul în componența construcției teoretice a legăturii cauzale trebuie să coincidă. Altfel spus, în cadrul totalității rezultatelor obiective survenite urmează a fi depistată consecința socialmente periculoasă fixată normativ. Dacă consecința normativă este mai largă sau mai îngustă decât efectul natural-științific, atunci componența de infracțiune căutată (în baza criteriului normativ) lipsește.

În așa fel, pentru ca mecanismul cauzării empirice să aibă importanță în cadrul plenitudinii de drept penal, este necesară coincidența efectului în calitate de element al mecanismului cauzării empirice cu consecința socialmente periculoasă fixată normativ (adică, cu efectul în sensul construcției teoretice a legăturii cauzale).

Bibliografie:

1. BASARAB, M. *Drept penal. Partea Generală*. Vol.I. Iași: Chemarea, 1996. 270 p.
2. STROE, C. *Compendiu de filosofia dreptului*. București: Lumina LEX, 1999. 239 p.
3. ВЕТРОВ, Н.И., ЛЯПУНОВ, Ю.И. *Уголовное право. Общая часть*: Учебник. Москва: Новый Юрист, 1997. 583 с.
4. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под ред. А.В. Наумова. Москва: Юристъ, 2004. 739 с.
5. КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Объективная сторона преступления*. Москва: Госюриздат, 1960. 227 с.
6. КУЗНЕЦОВА, Н.Ф., ТЯЖКОВА, И.М. *Курс уголовного права. Общая часть*. Том 1. Москва: Зерцало, 1998. 592 с.
7. ФЕЙРАБЕНД, П. *Избранные труды по методологии науки* / Перевод с английского и немецкого А.Л. Никифорова. Общ. ред. И.С. Нарский. Москва: Прогресс, 1986. 542 с.
8. ФИЛИМОНОВ, В.Д. *Норма уголовного права*. СПб.: Юридический Центр Пресс, 2004. 43 с.
9. Юридический энциклопедический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева. Москва: Советская Энциклопедия, 1987, 174 с.

Prezentat la 15.04.2015